

Samrådsunderlag inför lagligförklaring och åtgärder för förbättrad konnektivitet i Nissan vid Jära vattensåg i Jönköpings kommun

Undersöknings- och avgränsningssamråd enligt 6 kap. MB

Version 3

Elliot Franzén
Jönköpings Fiskeribiologi AB
2026-02-24

Samrådsunderlag inför lagligförklaring och åtgärder för förbättrad konnektivitet i Nissan vid Jära vattensåg i Jönköpings kommun - Undersöknings- och avgränsningssamråd enligt 6 kap. MB.

Beställare:

Måns Samuelsson
Vattenhandläggare, miljö- och hälsoskyddsinspektör
Jönköpings kommun
Miljö- och hälsoskyddskontoret
551 89 Jönköping

Konsult:

Jönköpings Fiskeribiologi AB
Gjuterigatan 9
553 18 Jönköping
info@fiskeribiologi.se
www.fiskeribiologi.se

Författare:

Elliot Franzén, Jönköpings Fiskeribiologi AB

Projektledare:

Elliot Franzén, Jönköpings Fiskeribiologi AB

Kvalitetsgranskning:

Peter Lindvall och Niklas Nilsson, Jönköpings Fiskeribiologi AB

Kartmaterial:

Länsstyrelsernas GIS-tjänster och Lantmäteriets öppna data

Foton och illustrationer:

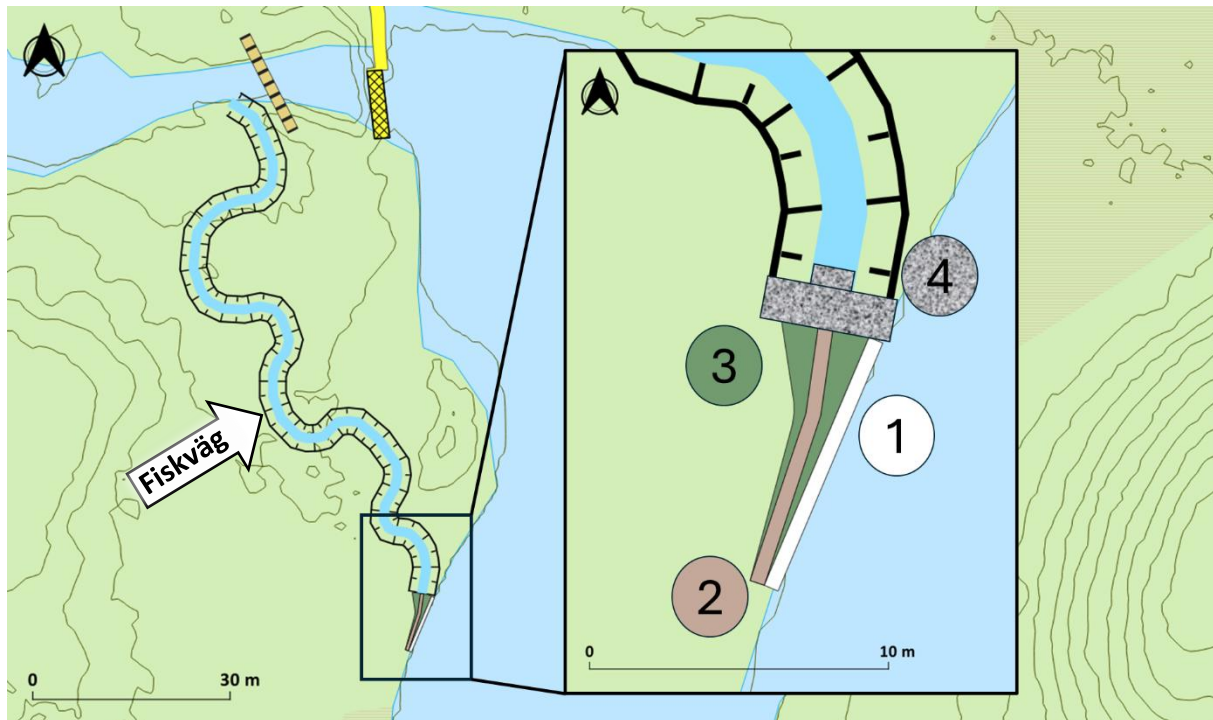
Jönköpings Fiskeribiologi AB

Foto framsida:

Uppströms vy på fiskvägens mynning nedanför dammen vid Jära vattensåg.

Sammanfattning

Vid Nissan, cirka 1,5 mil väster om Jönköping, ligger Jära vattensåg som är en av få fungerande vattendrivna sågar i Sverige. Vid sågen finns en damm med en äldre fiskväg, vars funktion är bristfällig. Dammen är dessutom ett vandringshinder för fisk och påverkar den ekologiska statusen i Nissan. Mulseryds hembygdsförening driver idag sågen vid fyra tillfällen under sommaren. Jönköpings kommun gav hösten 2024 Jönköpings Fiskeribiologi AB i uppdrag att undersöka möjliga lösningar för att förbättra passerbarheten för fisk samtidigt som möjligheten att kunna driva sågen bevaras. Lösningen som bäst tillgodoser dessa värden innebär att ny fiskväg byggs (se figuren nedan) och utformas som ett omlöp med ett överfallskrön (1), fiskvandingsfåra (2) i ett inlöp (3) och ett reglerbart utskov (4). Därtill ansöks om lagligförklaring av dammen och den nya fiskvägen.

Utformningen säkerställer och förbättrar förutsättningarna för fiskvandring, samtidigt som möjligheten att driva vattensågen på nuvarande sätt kvarstår. Utskovet till fiskvägen behöver regleras för att inte sänka vattennivån i indämningen för mycket vid de tillfällen som sågen körs, vilket annars riskerar att torrlägga fiskvägen vid låga flöden i Nissan. Att återskapa goda möjligheter för fisk att vandra förbi dammen bidrar till att gynna bland annat den öringpopulation som finns i Nissan.

Åtgärden bidrar även till att upprätthålla och förbättra flera av kvalitetsfaktorerna inom vattenförvaltningsarbetet för Nissans vattenmiljö. Därtill bidrar en återskapad konnektivitet till att uppnå de nationella och regionaliserade miljömålen "Levande sjöar och vattendrag" och "Ett rikt växt och djurliv", samt bidra till att uppnå miljö kvalitetsnormen god ekologisk status enligt EU:s ramdirektiv för vatten i den aktuella vattenförekomsten.

Den planerade verksamheten och den föreslagna åtgärden är tillståndspliktig vattenverksamhet enligt bestämmelserna i 11 kap. miljöbalken. Verksamhetsutövaren bedömer i nuläget att den planerade verksamheten och den föreslagna åtgärden inte kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Därför genomförs samrådsprocessen som ett kombinerat undersöknings- och avgränsningssamråd enligt 6 kap. miljöbalken. Föreliggande handling och dess bilagor utgör underlag för det samråd som ska hållas enligt bestämmelserna i 6 kap. miljöbalken. Samrådsmöten och inkomna synpunkter

Samrådsunderlag inför lagligförklaring och åtgärder vid Jära vattensåg i Jönköpings kommun

kommer att dokumenteras i en samrådsredogörelse som skickas till länsstyrelsen som fattar beslut i frågan om betydande miljöpåverkan.

Verksamhetsutövaren Jönköpings kommun önskar nu era synpunkter på den planerade verksamhetens och den föreslagna åtgärden lokalisering, omfattning och utformning, de miljöeffekter som verksamheten eller åtgärden kan antas medföra i sig eller till följd av yttre händelser samt om miljökonsekvensbeskrivningens innehåll och utformning. Samrådsyttrande kan lämnas via brev till Jönköpings Fiskeribiologi AB, Gjúterigatan 9, 553 18 Jönköping eller via e-post till info@fiskeribiologi.se. Samrådsyttrande önskas senast 2026-05-31.

Innehållsförteckning

INLEDNING	5
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	5
METODIK	5
OMRÅDESBESKRIVNING	6
PLANFÖRHÅLLANDEN.....	10
FÖREKOMMANDE NATURVÄRDEN	10
FÖREKOMMANDE KULTURVÄRDEN	11
REKREATION OCH FRILUFTSLIV	13
VATTENKVALITET, FYSISK PÅVERKAN, MILJÖPROBLEM OCH MILJÖKVALITETSNORMER	13
ÖVRIGT	13
BERÖRDA FASTIGHETER	13
RÄTTSLÄGE	14
SÖKT VERKSAMHET OCH ÅTGÄRDSBESKRIVNING	14
MILJÖANPASSNING OCH ÅTERSTÄLLNING	15
ALTERNATIV	15
OMLÖP MED INLÖP OCH REGLERBART UTSKOV	15
NOLLALTERNATIV.....	16
ALTERNATIVA ÅTGÄRDER OCH LOKALISERINGAR	16
FÖRUTSEDD MILJÖPÅVERKAN OCH FÖRSLAG TILL SKYDDSÅTGÄRDER	17
NATURVÄRDEN	17
KULTURVÄRDEN	18
REKREATION OCH FRILUFTSLIV	18
ÖVRIGA VÄRDEN OCH OBJEKT.....	19
INVERKAN PÅ MILJÖKVALITETSNORMERNA	19
SAKÄGARE OCH SAMRÅD	20
BETYDANDE MILJÖPÅVERKAN ENLIGT MILJÖBALKEN	20
SAKÄGARE	20
SAMRÅD MED SAKÄGARE, MYNDIGHETER OCH ANDRA INTRESSENTER	20
TIDSPLAN	20
SAMLAD BEDÖMNING	20
FÖRSLAG TILL HUVUDSAKLIGT INNEHÅLL I MKB	22
REFERENSER	23

Inledning

Jönköpings kommun avser att ansöka om tillstånd hos Mark- och miljödomstolen för att bygga en ny fiskväg som ersätter den befintliga fiskvägen och förbättrar passerbarheten för fisk förbi dammen vid Jära vattensåg i Nissan, Jönköpings kommun.

Jära vattensåg är belägen i de norra delarna av Nissans huvudavrinningsområde, cirka 15 km väster om Jönköping. Vattensågen byggdes år 1862 och användes fram till 1930-talet för sågning både för husbehov och försäljning. Sågningen för husbehov fortgick till 1940-talet, varefter sågen stod i träda fram till 1965 när Mulserys hembygdsförening övertog och renoverade sågen. Idag bedriver hembygdsföreningen verksamhet vid sågen under fyra tillfällen under sommaren, då dörrarna står öppna för allmänheten. I övrigt förekommer ingen drift av sågen. Vattensågen är en av få fungerande vattensågar i Sverige och har därför ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Bredvid dammen vid Jära vattensåg finns idag en äldre fiskväg, en så kallad bassängtrappa, som byggdes på 1990-talet. Fiskvägen fungerar dåligt på grund av dess höga lutning och underdimensionerade bassänger. En dialog med Mulserys hembygdsförening om att åtgärda fiskvägen för att förbättra konnektiviteten, möjligheten för fiskar och djur att passera, inleddes av Jönköpings kommun under 2024. Jönköpings Fiskeribiologi genomförde under våren 2025 en förstudie med fyra olika alternativ till åtgärd för fiskvägen, där ett alternativ framstod som det mest lämpliga.

Föreliggande samrådsunderlag ger en överblick över de värden som är knutna till området runt Jära vattensåg och hur de påverkas av den planerade åtgärden av fiskvägen. Projektet genomförs i samverkan med Sveaskog som är fastighetsägare och äger dammanläggningen. Jönköpings kommun har åtagit sig genomförande av projektet för att förbättra konnektiviteten vid Jära vattensåg, då anläggande av fiskväg på platsen är av allmänt intresse och skulle gynna vattenmiljön. Ett genomförandeavtal kommer skrivas med Sveaskog som ger kommunen rådighet att anlägga ny fiskväg på platsen.

Administrativa uppgifter

Sökande

Jönköpings kommun, org.nr. 212000-0530, 551 89 Jönköping

Ombud

Peter Lindvall, Jönköpings Fiskeribiologi AB, Gjuterigatan 9, 553 18 Jönköping; 070-628 03 36;
peter@fiskeribiologi.se.

Tabell 1. Sammanfattande beskrivning av området och åtgärdslokalens läge.

Huvudavrinningsområde	Vattenförekomst		Vatten ID (EU-CD)	HARO (km ²)	DARO (km ²)
Nissan (SE67000)	Nissans källflöde		SE640186-138999	2687	71
Lokalnamn	Lokalkoordinater (SWEREF 99 TM)		Kommun	Ungefärlig nivå, +m (RH200)	
Dammen vid Jära vattensåg	Nord 6400870	Öst 435290	Jönköping	227	

Metodik

Inmätningen och dokumentationen av dammen och indämningen vid Jära vattensåg genomfördes 2024-12-12 av Peter Lindvall, Niklas Nilsson och Elliot Franzén på Jönköpings Fiskeribiologi AB. Inmätningen och dokumentationen skedde med hjälp av nätverks-RTK/GNSS med Swepos respektive

kamera och drönare. Vidare inhämtades information från SMHI:s modelldatabas, samt höjd- och fastighetsdata från Lantmäteriet.

Ekolodningen av indämningen uppströms dammen genomfördes 2025-04-02 av Elliot Franzén och Niklas Nilsson på Jönköpings Fiskeribiologi AB. Ekolodningen skedde med hjälp av Lowrance HDS 9 Live och Deeper chirp+ 2.

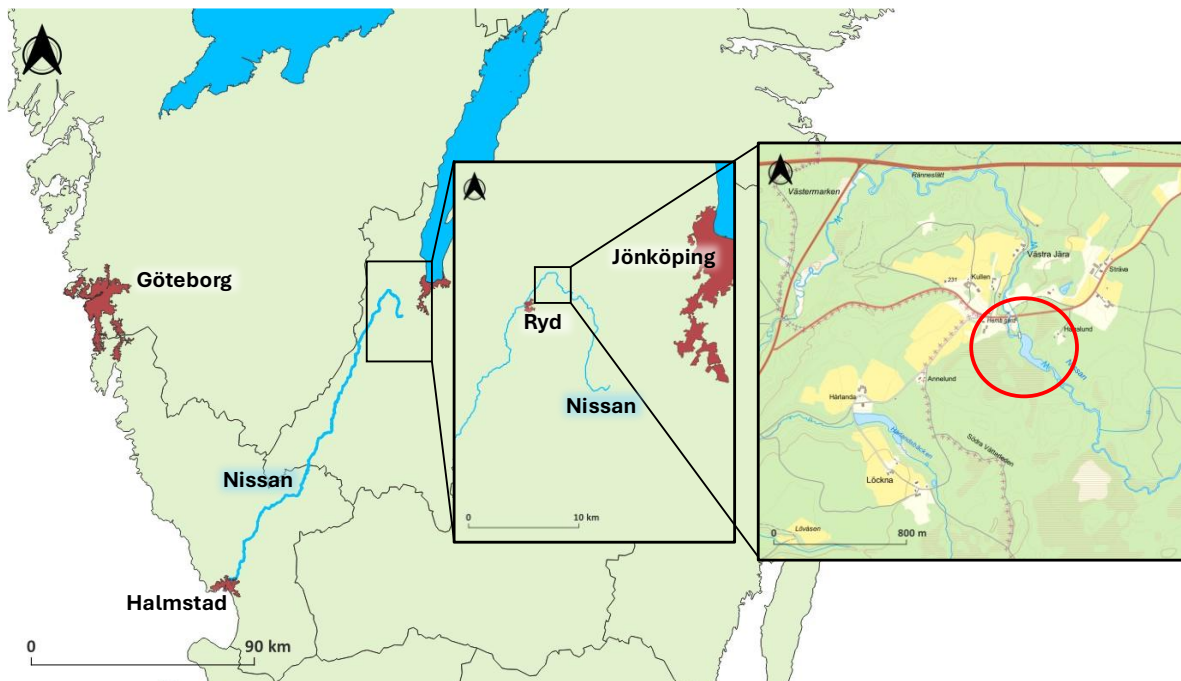
Höjder anges i RH2000 och koordinater anges i referenssystemet SWEREF 99 TM. När höger och vänster används för att beskriva läget skall det ses i nedströms riktning, med strömmen i ryggen.

Områdesbeskrivning

Området

Jära vattensåg är belägen cirka 15 km väster om Jönköping, cirka 1 km syd om riksväg 40 (se Figur 1). Vid vattensågen finns en damm med en äldre fiskväg, som fungerar dåligt. Storleken för Nissans avrinningsområde uppströms Jära vattensåg uppgår till cirka 50 km². Avrinningsområdet utgörs till största delen av skogsmark (57 %) och den dominerande jordarten är morän (45%). Andelen sjöar och vattendrag i avrinningsområdet är mycket liten, endast 0,5 %. Nissan har sina källflöden i Nissa källa, belägen cirka 15 km sydväst om Jönköping, och rinner en sträcka i nordvästlig riktning innan den viker av i sydvästlig riktning och mynnar i havet vid Halmstad (se Figur 1). Nissans källflöde, där området vid Jära vattensåg ingår, är utpekad som en vattenförekomst enligt EU:s ramdirektiv för vatten (SE640186-138999).

Enligt VISS (Vatteninformationssystem Sverige) senaste förvaltningscykel uppnår den aktuella vattenförekomsten i Nissan god ekologisk status men uppnår ej god kemisk status, vilket ingen ytvattenförekomst i Sverige gör på grund av atmosfärisk deposition av kvicksilver (Hg) och polybromerade difenyletrar (PBDE).

Figur 1. Översiktsskarta över Nissan och åtgärdsområdets belägenhet.

Hydrologi

Baserat på SMHI:s modelleringsverktyg erhålls följande karaktäristiska vattenföringar i Nissan vid sammanflödet med Öxnabäcken, cirka 2,5 km nedströms dammen vid Jära vattensåg (se Tabell 2).

Samrådsunderlag inför lagligförklaring och åtgärder vid Jära vattensåg i Jönköpings kommun

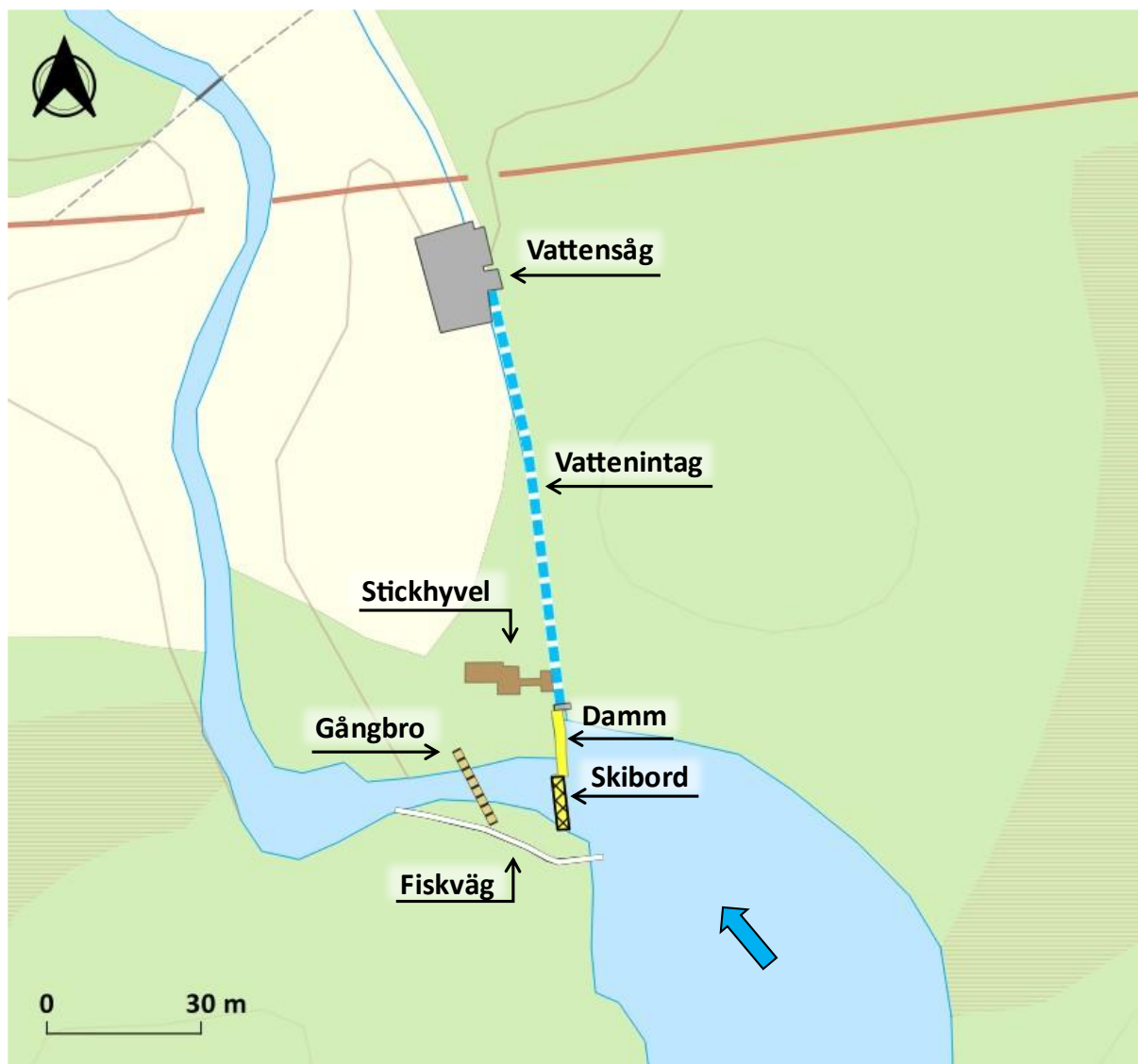
Medelvattenföringen (MQ) är beräknad till cirka 1,0 m³/s. Medellåg- (MLQ) och medelhögvattenföringen (MHQ) är beräknade till cirka 0,2 m³/s respektive cirka 4,7 m³/s. Det så kallade 50-årsflödet (HQ50) är beräknat till cirka 7,3 m³/s. Alla på detta sätt beräknade värden rymmer dock en viss osäkerhet eftersom de är baserade på modeller. Flödena vid Jära vattensåg kan antas vara något lägre då Öxnabäckens flöde är inräknat i dessa modellvärden.

Tabell 2. Karakteristiska vattenföringar för Nissan vid sammanflödet med Öxnabäcken, nedströms Jära vattensåg. Baserat på SMHI:s modellerade flödesstatistik för perioden 1991–2020 (SUBID: 3141).

Nissan vid Öxnabäcken	Vattenföring (m ³ /s)
HQ50	7,3
MHQ	4,7
MQ	1,0
MLQ	0,17

Anläggningen vid Jära vattensåg

Jära vattensåg är belägen cirka 80 meter från Nissan. Vattnet till sågens vattenhjul leds från Nissan via ett vattenintag byggt som en ränna i trä (se Figur 2). I området finns även en stickhyvel som drivs av vattenhjul, samt en gångbro nedströms dammen.

Figur 2. Översikt över området vid Jära vattensåg. Idag sker den huvudsakliga avbördningen via skibordet. Vattenintaget är enbart öppet de dagar under sommaren som vattensågen är i bruk. Blå pil anger vattnets riktning.

Dammen vid Jära vattensåg är cirka 13 m lång och utgörs av en kallmurad dammvall med okänd inre uppbyggnad. Anslutande till dammvallen är två kassettutskov i trä, varefter ett skibord av trä följer. Sett från vänster till höger utgörs dammen av följande delar (se Figur 3):

1. En äldre fiskväg utformad som en bassängtrappa med små kar. Fiskvägen är cirka 40 meter lång med en genomsnittlig lutning på cirka 6,5 %.
2. Ett cirka 9 m långt skibord i trä med överfall och krönnivån på nivån cirka +226,9 m.
3. Två utskov i trä med vattengången på nivån cirka +225,8 m med en bredd på cirka 1,3 meter vardera.
4. En stödmur och anslutningsdamm i kallmurad sten som ansluter till omkringliggande mark på höger sida. Stödmur och anslutningsdamm är beklädda med trä på uppströmsidan.
5. Ett utskov till vattenrännan till sågen med vattengången på nivån cirka +225,7 m. Utskovet ansluter till stödmuren från höger (se nedan) i 90 graders vinkel. Till höger om utskovet finns en kortare träbeklädd anslutningsdamm i kallmurad sten som ansluter till omkringliggande mark.

Vid inmätningen 2024-12-12 låg den övre vattenytan vid dammen på cirka +227,0 m och den nedre vattenytan på tröskeln nedan dammen på cirka +224,6 m. Detta ger en fallhöjd på cirka 2,4 m. Enligt SMHI:s modellerade dygnsvärden uppgick vattenföringen i Nissan vid sammanflöden med Öxnabäcken till cirka 0,6 m³/s vid inmätningstillfället.

Figur 3. Beskrivning av fiskvägen och dammen vid Jära vattensåg.

Den befintliga fiskvägen ansluter till indämningen cirka 6 m till vänster om dammens vänstra landfäste och mynnar cirka 30 meter nedströms dammen på vänster sida av vattendraget. Fiskvägens lutning är brant och bassängerna är små, vilket gör att fiskvägens funktion blir bristfällig (se Figur 4). Dammens skick behöver undersökas närmare för att fastställa eventuellt renoveringsbehov eftersom läckage förekommer. Stöttorna för tråkassetten är i dåligt skick (se Figur 5), men kommer bytas ut.

Figur 4. Upströms vy på fiskvägens mynning (till höger i bild), med gångbron i bakgrunden till vänster.

Figur 5. Fotografi av nedströmssidan av dammen, med de tre stöttorna som håller upp tråkassetten. Stöttorna är i dåligt skick, framför allt den mittersta som tydligt syns bögna.

Planförhållanden

I den nu gällande översiktsplanen för Jönköpings kommun från 2016 (laga kraft 2016-06-22) är åtgärdsområdet vid Jära vattensåg inte särskilt utpekade annat än för dess naturvärden. Området omfattas inte av någon detaljplan.

Förekommande naturvärden

Sträckan i Nissan vid Jära vattensåg omfattas av ett område som är utpekade som riksintresse för naturvård och upptas även i Jönköpings kommuns Naturvårdsprogram som ett klass 1-vattendrag med högsta naturvärde. På den aktuella sträckan av Nissan återfinns ett skyddsvärt bestånd av

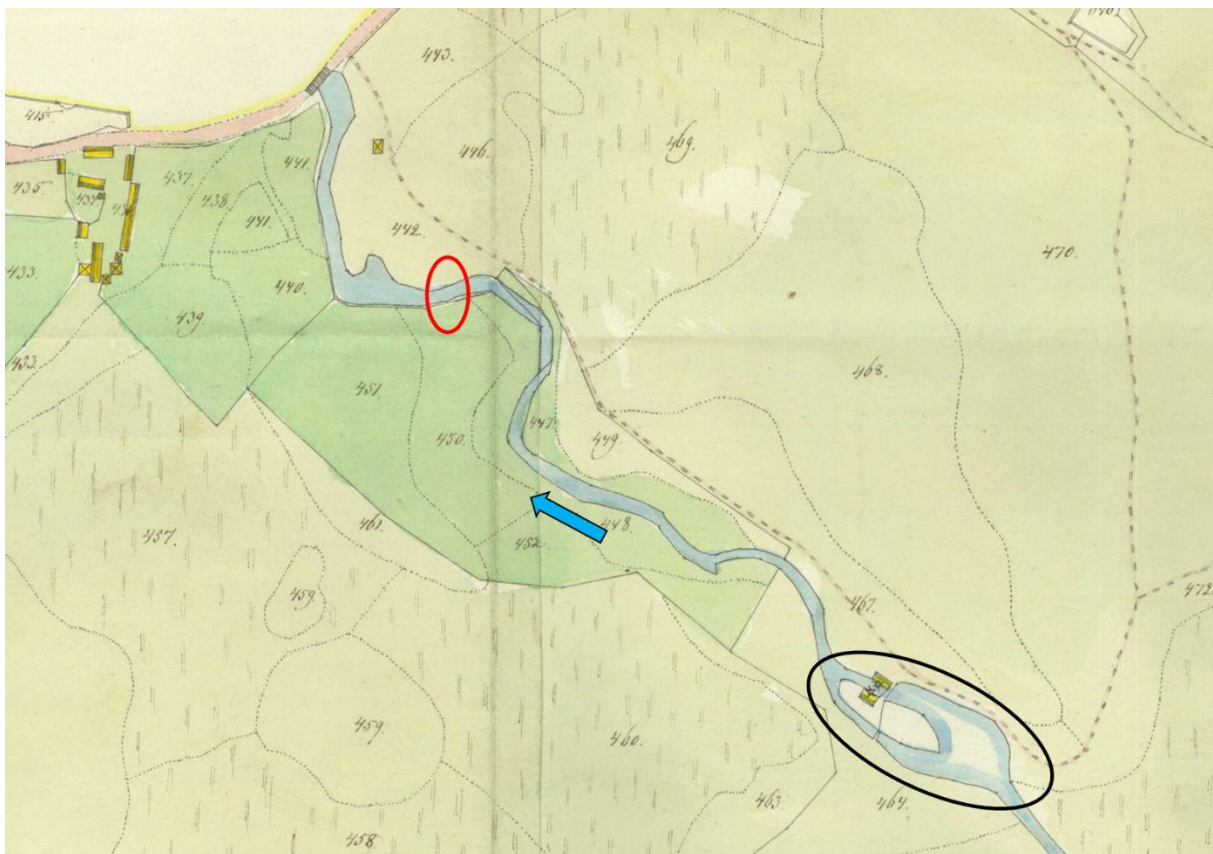
strömlevande öring. Utmed vattendraget finns lämpliga livsmiljöer för utter. I närområdet har flertalet rödlistade fåglar och växter även observerats, men inte inom åtgärdsområdet.

Förekommande kulturvärden

Nissan är, liksom många andra vattendrag, präglad av kulturlämningar genom äldre tiders vattenutnyttjande och olika typer av rensningar. De kulturobjekt som oftast påträffas vid vattendrag är kvarnar, sågar, hammare, dammar och dammrester, stengrunder, pålverk, kallmurningar, vallar, fiskeplatser, samt broar och brorester.

Centralt för kulturmiljön är Jära vattensåg som anlades på 1860-talet och är idag den enda vattensågen i Nissan och i Jönköpings län och är en av få fungerande vattensågar i Sverige. Vattensågen är klassad som kulturhistoriskt intressant industri, klass 1, av länsstyrelsen i Jönköping. Anläggningen vid Jära vattensåg innefattar även en vattendriven stickhyvel. Både sågen och hyveln tas i bruk under fyra torsdagar mitt i sommaren och drivs av Mulseryds Hembygdsförening. Eftersom platsen brukas aktivt är både byggnader och ytor i välhållet skick.

Endast en karta från 1841 som avbildar området innan dammen byggdes har återfunnits, se Figur 6. I kartan framgår Nissans sträckning i planet innan dämningen. Kartan visar även den övre kvarnen med tillhörande indämning, som idag finns registrerad som övrig kulturhistorisk lämning i Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök (L1971:1273; se Figur 7). Dammen vid Jära vattensåg syns i den ekonomiska kartan från 1956 (se Figur 8). Vid denna tidpunkt förefaller fastighetsgränserna varit annorlunda jämfört med dagens.

Figur 6. Karta från 1841 över Nissan vid Jära, innan dammen byggdes. Röd cirkel anger läget där dammen byggdes år 1862. I indämningens övre del visas tydligt den kvarn med tillhörande indämning (svart inringning) som idag finns registrerad i Fornsök. Blå pil anger vattnets riktning.

Figur 7. Översiktskarta över indämningen vid Jära vattensåg. Dammen syns inringat med rött och den äldre kvarngrunden är markerad med gul kvadrat. Blå pil anger vattnets riktning.

Figur 8. Urklipp ur den ekonomiska kartan från 1956. Dammen syns inringat med rött och den äldre kvarngrunden är markerad med gul kvadrat.

Rekreation och friluftsliv

Jära vattensåg är ett besöksmål med högt kulturhistoriskt värde, som framför allt lockar besökare sommartid då sågen tas i bruk vid fyra tillfällen. Det finns även promenadstigar på båda sidor om indämningen uppströms dammen. Fisket på sträckan är så vitt känt enskilt. I övrigt förekommer inga tydliga eller på annat sätt kända rekreationella värden i området.

Vattenkvalitet, fysisk påverkan, miljöproblem och miljö kvalitetsnormer

Informationen avseende vattenförekomsten som är direkt berörd av de planerade åtgärderna (Nissans källflöde, SE640186-138999), är baserade på ett utdrag från VISS (2026-02-04) gällande senaste bedömning. Den aktuella sträckan av Nissan är utpekad som en vattenförekomst enligt EU:s ramdirektiv för vatten och ingår i Nissans huvudavrinningsområde (SE101000).

Nissans källflöde

Den ekologiska statusen bedöms vara god. Miljö kvalitetsnormen för vattenförekomsten är god ekologisk status, vilken uppnås.

De biologiska kvalitetsfaktorerna har klassificerats till hög status (Bottenfauna) samt god status (fisk och påväxt-kiselalger).

De fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorerna har klassificerats till hög status (näringsämnen), god status (försurning) respektive ej klassad (särskilda förorenande ämnen).

De hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna har klassificerats som hög status (hydrologisk regim i vattendrag och morfologiskt tillstånd i vattendrag) samt god status (konnektivitet i vattendrag)

Vidare bedöms vattenförekomsten inte uppnå god kemisk ytvattenstatus, vilket baseras på att gränsvärdena för kvicksilver (Hg) och polybromerade difenyletrar (PBDE) idag överskrids i samtliga ytvattenförekomster i Sverige.

De åtgärder som föreslås för att bibehålla god ekologisk status i vattenförekomsten är bland annat att inrätta anpassade skydds zoner på omgivande åkermark och att anlägga en våtmark för att fånga upp fosfor.

Övrigt

Nissan omfattas av ett generellt strandskydd på land och i vatten på 100 m.

I Länsstyrelsernas GIS-lager över potentiellt förorenade områden finns Jära vattensåg utpekad som ett objekt utan klassning med primära bransch "Sågverk utan dopkning/impregnering".

Såvitt är känt förekommer ingen infrastruktur inom det tänkta arbetsområdet. En förfrågan har skapats via Ledningskollen.se (förfrågan skapad 2025-01-27) för att kontrollera förekomsten av ledningar inom det eventuella åtgärdsområdet. Inför genomförandet av den föreslagna åtgärden krävs att en ny kontroll sker, samt i förekommande fall även att en ledningsanvisning begärs från berörda ledningsägare.

Vägbron som är belägen cirka 170 m nedströms dammen påverkas inte av den föreslagna åtgärden.

Berörda fastigheter

Dammen och vattensågen är belägna på fastigheten Jönköping Jära 2:3 som ägs av Sveaskog. Nedströms dammen, där Nissan viker av norrut, ansluter fastigheten Jönköping Jära 1:28 vid Nissans vänstra strandkant. En dialog om till tillfartsväg har förts med fastighetsägaren till denna fastighet, men i övrigt är den inte direkt berörd av åtgärderna (se Figur 9). Fastighetsägaren till Jönköping Jära 1:24 bör informeras om vilka åtgärder som planeras vid dammen.

Figur 9. Fastighetskarta över området vid Jära vattensåg. Hela åtgärdsområdet är beläget på fastigheten Jönköping Jära 2:3.

Rättsläge

Domar eller motsvarande tillstånd för dammen vid Jära vattensåg har eftersökts, men har ej påträffats. Det förefaller således som att dammen saknar ett meddelat tillstånd enligt miljöbalken eller äldre lagstiftning, vilket bland annat innebär oklarheter avseende vem som är verksamhetsutövare och vattenhushållningsregler såsom sänkings- och dämningssgräns. Däremot kan dammen, med tanke på dess ålder, åtminstone delvis omfattas av urminnes hävd (innebörden av hävden måste i så fall styrkas). Dammen och den uppdämda vattenspegeln ligger idag på Sveaskogs fastighet.

År 1997 tecknades ett avtal mellan Länsstyrelsen i Jönköping, Jönköpings kommun, Assidomän (numera Sveaskog) och Mulseryds hembyggsförening i samband med att den befintliga fiskvägen byggdes. Avtalet gäller regleringen av dammen och skötseln av fiskvägen. Av avtalet framgår att Assidomän (Sveaskog) ansvarar för regleringen av dammen och både de och hembygdsföreningen ska se till att vattennivån inte sjunker under en mellan parterna avtalad nivå. Vilken denna nivå är framgår dock inte av avtalet. Baserat på nivån på skibordets överfallsnivå torde nivån ligga runt +227,0 m. Mulseryds hembyggsförening åtar sig enligt avtalet att, tillsammans med kommunen, underhålla fiskvägen. Avtalet begränsar användningen av vattensågen till max två dagar per vecka och under förutsättning att vattennivån i dammen inte understiger den mellan parterna överenskomna nivån.

Sökt verksamhet och åtgärdsbeskrivning

Det nu inledda samrådsförfarandet och föreliggande samrådsunderlag utgör underlag i processen med att ansöka om tillstånd för att förbättra konnektiviteten genom att bygga en ny fiskväg vid dammen vid Jära vattensåg.

Miljöanpassning och återställning

En förstudie med avsikten att undersöka möjliga lösningar genomfördes under våren 2025. De undersökta åtgärdsalternativen baseras dels på nationella och internationella rekommendationer, dels på beprövade erfarenheter. De undersökta lösningarna syftar till att förbättra konnektiviteten och minimera, eller helt utesluta, behovet av reglering av dammen vid normala flöden. De föreslagna lösningarna i förstudien var 1) ett kort omlöp med brett intag, 2) ett långt omlöp som förbipasserar indämningen, 3) ett kort omlöp med inlöpsutskov och 4) att avveckla dammen. Samtliga förslag innefattar en ansökan till domstol för att erhålla tillstånd för vattenverksamhet. Med de för- och nackdelar som identifierades i respektive förslag framstod alternativ 3, att bygga ett omlöp med inlöpsutskov, som det mest fördelaktiga ur såväl ett ekonomiskt, ekologiskt som socialt perspektiv.

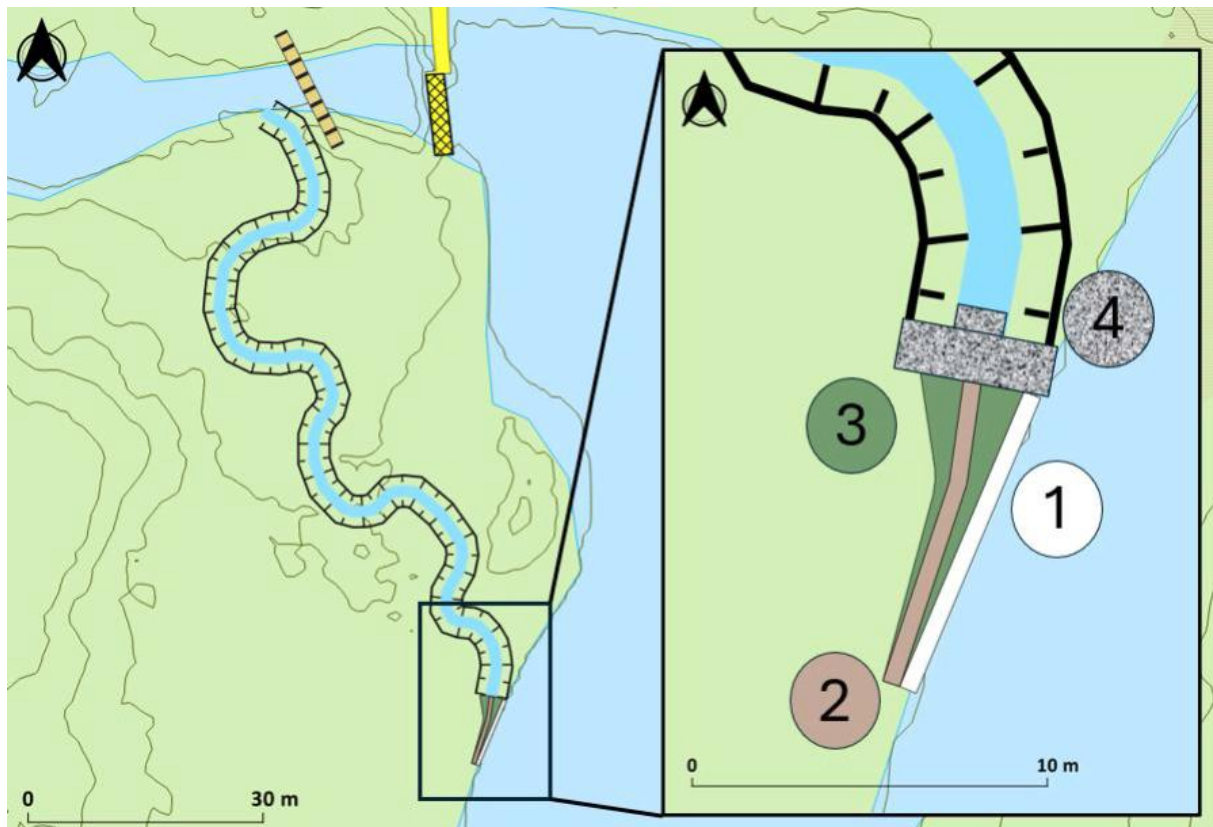
Åtgärdsförslag

Omlöp med inlöp och reglerbart utskov

Alternativet att bygga om den befintliga fiskvägen till ett omlöp med inlöpsutskov har flera fördelar. Ett omlöp är en naturlig fåra som byggs upp med naturligt rundat stenmaterial. Ett inlöp utformas med ett överfallskrön som leder vattnet ner i en fåra som blir bredare och djupare nedströms för att avbörda flödet från överfallskrönet. Kombinationen med ett omlöp med inlöpsutskov består av ett överfallskrön med en fåra bakom, vilket ger en funktionell fiskväg vid små flöden. I nedströmsänden av inlöpets fåra ansluter omlöpet som utformas med en vandringsfåra för fisk. Fördelarna med ett inlöp är att det kan avbörda förhållandevis stora variationer i flöde utan att vattenytan uppströms varierar mycket. Det innebär en jämnare vattennivå i indämningen genom att det befintliga överfallet i skibordet vid dammen kompletteras med ytterligare ett överfall för att ytterligare öka avbördningen. Omlöpet blir 125 m långt med en lutning på cirka 2 %.

Själva inlöpsdelen planeras mynna cirka 75 m uppströms dammens anslutning till land på vänster sida av indämningen (se Figur 10). Sammanlagt blir inlöpet 10 m långt med en genomsnittlig lutning på cirka 2 % och med krönnivån på nivån cirka +227,0 m. Vattengången i vandringsfåran i inlöpet hamnar på nivå cirka +226,7 m. Inlöpet kommer därmed ta hela flödet upptill cirka 0,5 m³/s. Vid högre flöde än cirka 0,5 m³/s kommer flödet att fördelas mellan inlöpet och skibordet där skibordet tar en ökande andel av flödet i takt med att vattenytan i indämningen stiger. Vid medellågvattenföring (0,2 m³/s) kommer vattendjupet i omlöpet att uppgå till cirka 0,2 m tack vare vandringsfåran som säkerställer tillräckligt djup vid låga flöden. Vid medelvattenföring (1,0 m³/s) uppgår djupet till cirka 0,4 m och vid maximal avbördningskapacitet i omlöpet, cirka 1,7 m³/s, blir vattendjupet cirka 0,7 m. Denna maxkapacitet motsvarar de flöden som kan väntas vid ett så kallat hundraårsflöde.

För att säkerställa vattentillgången till vattensågen under de dagar den används byggs en strypande lucka i fiskvägen, som vid behov kan reglera vattenföringen i omlöpet till cirka 0,1 m³/s. Regleringen bedöms behövas för att vattennivån i magasinet inte skall sjunka för mycket under de dagar då sågen är i gång. En för stor sänkning av vattennivån skulle riskera att omlöpet helt eller delvis torrläggs vid låg tillrinning i indämningen i kombination med vattenuttag till sågen. Utskovet med den strypande luckan utgörs av prefabricerade betongelement med gåtar för luckan, plattform med räcke för manövrering av luckan samt en betongtrumma med diametern $\varnothing 1200$ mm. Dessutom agerar luckan som en broms vid höga flöden för att inte få för högt flöde och vattenhastighet i omlöpet nedströms luckan. Risken för en torrläggning av fiskvägen motverkas genom att lägga ett mintappningsrör från indämningen till fiskvägen som garanterar ett visst flöde vid en viss vattennivå i indämningen.

Figur 10. Principskiss av en möjlig utformning av ett kombinerat omlöp och inlöp. Överfallskrönet (1) stabiliserar vattenytan, medan vandringstån (2) tillåter vandringsväg även vid låga flöden. Bottenbredden och djupet på inlöpet (3) dimensioneras för att tillåta flöden upp till vad utskovet (4) kan avbörda.

Åtgärden innefattar även en ansökan om att lagligförklara dammen och att fiskvägen blir en miljöanpassning av dammen. Förslag till vattenhushållningsregler kommer att tas fram i samband med teknisk beskrivning inför ansökan. Huvudpunkterna gällande vattenhushållningen är i dagsläget två: att säkra vattentillgången i fiskvägen och att i övrigt ha kvar en liknande hydrologisk regim som idag, vilket i praktiken innebär en mycket liten förändring sker, då vattnet vid lägre flöden rinner genom fiskvägen än över skibordet.

Nollalternativ

Enligt Miljöbalken 6 kap. 35 § ska en redovisning ske av rådande miljöförhållanden innan verksamheten påbörjas eller åtgärden vidtas och hur de förhållandena förväntas utveckla sig om verksamheten eller åtgärden inte påbörjas eller vidtas.

Nollalternativet innebär att den föreslagna åtgärden inte genomförs. Detta innebär i praktiken att anläggningen och verksamheten vid Jära vattensåg förblir oförändrad från dagens läge, något som i sin tur innebär att dammen och den befintliga fiskvägen fortsättningsvis saknar tillstånd, samt att de förväntade positiva effekterna med avseende på konnektiviteten i Nissan uteblir. Sammantaget bedöms därför nollalternativet vara ett sämre alternativ än att genomföra den föreslagna åtgärden. Sammantaget bedöms nyttan av den föreslagna åtgärden tydligt överväga de få kortvariga negativa effekter som kan uppstå.

Alternativa åtgärder och lokaliseringar

Enligt 6 kap. 35 § miljöbalken ska uppgifter om alternativa lösningar för verksamheten och/eller åtgärderna redovisas. Under de inledande undersökningarna av möjliga lösningar undersöktes även

ett kort och ett långt omlöp, samt konsekvenserna att avveckla dammen. Det korta inlöpet valdes bort då det inte hanterar lika stora variationer i flöde med samma låga påverkan på vattenytan i indämningen. Det långa omlöpet skulle innebära djupa schakt och ett mycket stort ingrepp i den gamla sumpskogen som omger indämningen, samtidigt som lutningen på omlöpet skulle bli för låg, vilket försämrar miljönyttan av åtgärden. Båda dessa alternativ innefattar möjligheten att bevara vattenuttaget till Jära vattensåg. Att avveckla dammen innebär att samtliga delar som påverkar vattnets läge och djup rivs, vilket avsevärt skulle försvåra vattenuttaget till sågen. Att bygga en kanal till sågen undersöktes som en del av detta alternativ, men bedömdes inte möjligt på grund av den lilla volym vatten kanalen kan innehålla, vilket skulle begränsa driften av sågen. Att gå miste om möjligheten att driva sågen bedöms medföra en så pass stor negativ påverkan att alternativet inte undersöktes vidare. Några alternativa lokaliseringar har inte undersökts eftersom åtgärderna avser ett tydligt definierat område och åtgärderna är därmed inte möjliga att flytta.

Förutsedd miljöpåverkan och förslag till skyddsåtgärder

De tekniker och metoder som kommer att tillämpas, samt det material som kommer att användas vid den föreslagna åtgärden är väl beprövade. Arbetet kommer, så långt det är möjligt, att ske i torrhet och vid låga vattenföringar. Vidare kommer personer med fiskbiologisk och ingenjörsmässig kompetens att närvara under anläggningstiden. Ett separat förslag till kontrollprogram för uppföljning kommer att utarbetas i samråd med tillsynsmyndigheten.

En del material och maskiner kommer att behöva mellanlagras och ställas upp tillfälligt i anslutning till åtgärdsplatsen under genomförandet av den föreslagna åtgärden. Maskiner och bränsle kommer emellertid placeras så att spill till vattenområdet undviks. Efter avslutade arbeten kommer ytorna inom arbetsområdet att återställas. Entreprenören kommer även åläggas att sträva efter att uppmärksamma och åtgärda risker för grumling så långt det är möjligt, samt vidta skyddsåtgärder för att förhindra spill av kemikalier, bränsle, olja och andra föroreningar.

Naturvärden

Den huvudsakliga och bestående effekten till följd av den föreslagna åtgärden består i att konnektiviteten förbättras då den nya fiskvägens lägre lutning och bättre passerbarhet gör att även svagsimmande arter kan passera. Detta bidrar i sin tur till att upprätthålla miljökvalitetsnormen god ekologisk status i den berörda vattenförekomsten. På sikt kan en förbättrad konnektivitet stärka beståndet av öring i Nissan. Även förutsättningarna att nå de nationella miljömålen "Levande sjöar och vattendrag" och "Ett rikt växt- och djurliv" inom Nissans avrinningsområde förbättras.

Trots att den föreslagna åtgärden till största delen kommer att genomföras i torrhet kan en viss kortvarig uppgrumling av oorganiskt och organiskt sediment ändå komma att uppstå. Detta förväntas främst ske i samband med eventuell schaktning och under utläggning av hålldammar under byggnationen, samt vid påsläpp av vatten i den nya fiskvägen. Några påtagliga negativa effekter nedströms förväntas dock inte eftersom återsedimentation av lättare sediment inte sker förrän vattnet blivit mer stillastående, vilket till största del bör ske i mer lugnflytande avsnitt av Nissan, cirka 1 km nedströms åtgärdsområdet. En del av det uppgrumlade organiska sedimentet bryts också ner när det åter utsätts för syre och biologisk aktivitet. Även sandflykt längs botten kan skapa problem för till exempel bottenfauna, samt öringens nergrävda rom på strömsträckor nedströms under vintern. Därav bör arbetet utföras under perioder som inte påverkar nedgrävd fiskrom. Påverkan från eventuell sandflykt bedöms som ringa och förutses inte leda till några påtagliga skador nedströms eftersom det är naturlig process att finare material förflyttas nedströms av strömmen. Som exempel kan nämnas att

vid den okontrollerade avsänkningen av den före detta Laggaredammen i Hökesån (tillflöde till Vättern) 1993 då stora mängder sand spolades ut i vattendraget påverkades öringens reproduktion under de två följande åren, men därefter kunde inga negativa effekter längre urskiljas.

I övrigt förväntas enbart positiva effekter på naturvärdena till följd av den föreslagna åtgärden. Ett separat förslag till kontrollprogram för uppföljning kommer även att utarbetats i samråd med tillsynsmyndigheten.

Kulturvärden

Det föreslagna åtgärdsalternativet har valts för att det möjliggör att hembygdsförenings drift av sågen kan fortsätta, samtidigt som den registrerade kulturlämningen i indämningens övre del inte påverkas av åtgärden. Några påtagliga negativa effekter med avseende på kulturmiljön eller förekommande kulturvärden förväntas således inte till följd av den föreslagna åtgärden. Vid påträffande av material som kan misstänkas vara av kulturhistoriskt intresse i samband med åtgärderna kommer länsstyrelsen att kontaktas.

Rekreation och friluftsliv

Några betydande negativa effekter med avseende på rekreationsvärden och friluftsliv förväntas inte till följd av den föreslagna åtgärden. Fiskvägens placering innebär förvisso att vattnet inte kommer att rinna över skibordet i dammen vid lägre flöden, men i stället kommer en större strömvattenmiljö att skapas i omlöpet. I övrigt förväntas inte någon påtaglig förändring av den fysiska miljön i anslutning till sjön och vattendraget. Passerbarheten i området bevaras även genom att utskovet görs passerbart för gående. Under genomförandet av åtgärderna kan emellertid tillgängligheten tillfälligt komma att försämrats, men efter att åtgärden avslutats återställs tillgängligheten. Den föreslagna åtgärden förväntas inte medföra någon negativ påverkan på det fiske som bedrivs i Nissan, snarare tvärtom. Detta eftersom åtgärderna förbättrar konnektiviteten i området, vilket gynnar bland annat öringen.

Övriga värden och objekt

Den föreslagna åtgärden ger upphov till en marginell förändring av landskapsbilden så till vida att det visuella intrycket av området kommer förändras i liten grad av omlöpets nya sträckning då vatten inte rinner genom skibordet lika ofta som idag. Någon övrig bestående påverkan inom eller utanför åtgärdsområdet förväntas inte.

Någon provtagning av eventuella miljögifter har inte genomförts eftersom det i dagsläget inte finns några utpekade objekt som bedöms påverka området negativt med avseende på miljögifter, exklusiv atmosfärisk deposition av kvicksilver och bromerade difenyletrar.

Efter genomförda åtgärder kommer arbetsområdet att återställas och eventuella körskador att åtgärdas.

Inverkan på miljökvalitetsnormerna

Enligt den så kallade Weserdomen räcker det med att en försämring av en kvalitetsfaktor sker för att en försämring av status ska ha skett. Vidare ansåg EU-domstolen att en verksamhet som medför en försämring av ekologisk eller kemisk status eller äventyrar uppnåendet av dessa mål inte får tillåtas. Enligt Havs och Vattenmyndigheten måste således miljökonsekvensbeskrivningar och annat underlag i prövningar innehålla en beskrivning av hur verksamheten påverkar relevanta kvalitetsfaktorer. En sådan bedömning av den föreslagna åtgärden har därför skett utifrån rådande miljöförhållanden. Denna bedömning visar att den föreslagna åtgärden längs den aktuella sträckan av Nissan inte förväntas medföra någon negativ påverkan i vare sig de direkt berörda vattenförekomsterna eller angränsande vattenförekomster med avseende på de biologiska och hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna, snarare tvärtom. Nedan utvecklas grunderna för detta ställningstagande.

Fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorer: De fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorerna i den aktuella delen av Nissan påverkas inte av den planerade verksamheten och den föreslagna åtgärden.

Biologiska kvalitetsfaktorer: Den planerade verksamheten och den föreslagna åtgärden förväntas medföra en positiv påverkan avseende kvalitetsfaktorerna *bottenfauna* respektive *fisk* i den aktuella delen av Nissan eftersom konnektiviteten förbättras. Kvalitetsfaktorn *Påväxt-kiselalger* bedöms inte påverka då åtgärden inte påverkar vattenkvaliteten.

Hydromorfologiska kvalitetsfaktorer – Konnektivitet i vattendrag: Kvalitetsfaktorn bedöms förbättras i den aktuella delen av Nissan till följd av den föreslagna åtgärden. Parametern *konnektivitet i upp- och nedströms riktning i vattendrag* förväntas förbättras av åtgärderna eftersom en lägre lutning i det nya omlöpet innebär en ökad passerbarhet för svagsimmande arter.

Hydromorfologiska kvalitetsfaktorer – Hydrologisk regim i vattendrag: Kvalitetsfaktorn bedöms inte påverkas till följd av den föreslagna åtgärden eftersom inga förändringar av flödena i den aktuella delen av Nissan eller uppströms liggande vattenförekomster genomförs.

Hydromorfologiska kvalitetsfaktorer – Morfologiskt tillstånd i vattendrag: Kvalitetsfaktorn bedöms inte påverkas till följd av den föreslagna åtgärden eftersom inga förändringar i den aktuella delen av Nissan eller uppströms liggande vattenförekomster genomförs.

Sakägare och samråd

Betydande miljöpåverkan enligt miljöbalken

Verksamhetsutövaren bedömer i nuläget att den planerade verksamheten och den föreslagna åtgärden inte kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Detta innebär att samrådsprocessen genomförs som ett kombinerat avgränsnings- och undersökningssamråd.

Sakägare

Verksamhetsutövaren bedömer att kretsen av särskilt berörda sakägare utgörs av ägaren till fastigheten inom vilken den föreslagna åtgärden kommer att genomföras, ägaren av fastigheten där tillfartsvägar planeras (se avsnitt Berörda fastigheter), samt Mulseryds hembygdsförening. Fastighetsägaren till fastigheten där åtgärden genomförs är informerad och samtycker till att åtgärden utförs.

Ett genomförandavtal kommer skrivas mellan fastighetsägaren till fastigheten där åtgärderna utförs och Jönköpings kommun. Avtalet ger kommunen rådighet till att genomföra åtgärden och reglerar ansvar för dammen och den nya fiskvägen. Detta avtal biläggs domstolsansökan.

Samråd med sakägare, myndigheter och andra intressenter

Eftersom verksamhetsutövaren bedömer att den planerade verksamheten och den föreslagna åtgärden inte kan antas medföra en betydande miljöpåverkan kommer ett kombinerat undersöknings- och avgränsningssamråd att hållas med länsstyrelsen, tillsynsmyndighet och de enskilda som kan antas bli särskilt berörda av verksamheten, samt med de övriga statliga myndigheter, kommuner, organisationer och den allmänhet som kan antas bli berörda av verksamheten.

Berörda myndigheter, kommuner och organisationer kommer att underrättas via e-post. De särskilt berörda sakägarna kommer att underrättas och kallas skriftligen via brev till ett samrådsmöte. Samrådsunderlaget kommer även vara möjligt att ladda ner från Jönköpings Fiskeribiologi AB:s hemsida under samrådstiden. Samrådsmöten och inkomna synpunkter kommer att dokumenteras i en samrådsredogörelse som skickas till länsstyrelsen för beslut i frågan om betydande miljöpåverkan.

De myndigheter, kommuner och organisationer som verksamhetsutövaren bedömer berörs av den planerade verksamheten och den föreslagna åtgärden vid Jära vattensåg är följande:

- Sveaskog
- Länsstyrelsen i Jönköping
- Mulseryd hembygdsförening
- Södra Vätterbygdens flugfiskeklubb
- Naturskyddsföreningen i Jönköping

Tidsplan

Det kombinerade avgränsnings- och undersökningssamrådet med länsstyrelsen, övriga statliga myndigheter, berörda kommuner, organisationer, särskilt berörda, samt allmänheten genomförs under våren 2026. Efter genomförda samråd är avsikten att ansökan inklusive teknisk beskrivning och miljökonsekvensbeskrivning tas fram under hösten 2026 och skickas in till mark- och miljödomstolen under vintern 2026/2027.

Samlad bedömning

Genom att genomföra den föreslagna åtgärden kommer konnektiviteten i Nissan att förbättras eftersom den nya fiskvägen möjliggör för svagsimmande arter att passera. Den föreslagna åtgärden

Samrådsunderlag inför lagligförklaring och åtgärder vid Jära vattensåg i Jönköpings kommun

bedöms inte medföra någon långvarig negativ påverkan på övriga naturvärden, kulturmiljön, fritidsintressen eller övriga intressen i området.

Den föreslagna åtgärden bidrar till att förbättra levnadsmiljön för fisk och djur i Nissan bibehållandet av miljö kvalitetsnormen god ekologisk status i vattenförekomsten Nissans källflöde. Vidare bidrar den föreslagna åtgärden till uppnåendet av de nationella miljömålen "Levande sjöar och vattendrag" och "Ett rikt växt- och djurliv" inom Nissans avrinningsområde. Den samlade bedömningen är således att nyttan av åtgärderna tydligt överväger de få negativa och kortvariga effekter som kan uppstå.

Förslag till huvudsakligt innehåll i MKB

- 1. Sammanfattning**
- 2. Administrativa uppgifter**
- 3. Inledning och bakgrund**
- 4. Lokalisering och befintliga förhållanden**
 - Allmänt
 - Fastighetsförhållanden
 - Planförhållanden
 - Naturmiljö
 - Kulturmiljö
 - Rekreation och friluftsliv
 - Övriga värden och objekt
 - Vattenkvalitet och miljökvalitetsnormer
- 5. Sökt verksamhet och åtgärdsbeskrivning**
 - Verksamhetsbeskrivning
 - Åtgärdsbeskrivning
 - Alternativa åtgärder och lokaliseringar
- 6. Beskrivning av miljökonsekvenser**
 - Naturmiljö
 - Kulturmiljö
 - Rekreation och friluftsliv
 - Övriga värden och objekt
 - Vattenkvalitet och miljökvalitetsnormer
- 7. Planerade skyddsåtgärder**
- 8. Genomförda samråd**
- 9. Förslag till kontrollprogram**
- 10. Kravet på sakkunskap (vid eventuellt beslut om BMP)**
- 11. Källförteckning**

Referenser

- Artportalen, tillgänglig via: <https://www.artportalen.se/>
- Fornsök – Riksantikvarieämbetet, tillgänglig via: <https://app.raa.se/open/fornsok/>
- Jönköpings kommun. Översiktsplan för Jönköpings kommun (2016). Tillgänglig via: <https://karta.jonkoping.se/app/oplan/antagen/>
- Lantmäteriets öppna data, tillgänglig via: <https://www.lantmateriet.se/oppnadata>
- Ledningskollen.se, tillgänglig via: <https://www.ledningskollen.se/>
- Länsstyrelsernas Geodatakatalog, tillgänglig via: <http://extra.lansstyrelsen.se/gis/Sv/Pages/Geodatakatalogen.aspx>
- Mulseryds hembygdsförening. Jära vattendrivna såg. Tillgänglig via: <https://www.hembygd.se/mulseryds/page/8638>
- Nationell vägdatabas (NVDB) – Trafikverket. Tillgänglig via: <https://nvdb2012.trafikverket.se/>
- Skyddad natur – Naturvårdsverket, tillgänglig via: <http://skyddadnatur.naturvardsverket.se/>
- SMHI Vattenwebb (SMHI), tillgänglig via: <http://vattenwebb.smhi.se/>
- Sörensen, M. 2016. Minnen vid vatten - Inventeringar av kulturmiljöer längs vattendrag inom projekt Kultur Aqua år 2016 - Nissan. Länsstyrelsens meddelande 2016:30. Tillgänglig via: <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.1b1d393819324610c374ad30/1732520421863/Minnen%20vid%20vatten%20-%20Nissan.pdf> [2026-02-05]
- VattenInformationsSystem Sverige (VISS), tillgänglig via: <http://www.viss.lansstyrelsen.se/>